

MURAT İLE MARA BAŞLIKL TARİHSEL BULGAR HALK TÜRKÜSÜ

A Historical Bulgarian Ballad: Murat and Mara

Hüseyin MEVSİM*

ÖZET

Tarihsel Bulgar halk türküleri arasında, İkinci Bulgar Devletinin son çarı İvan Şişman'ın kız kardeşi Mara ile Osmanlı sultanı Birinci Murat'ın evliliği üzerine yaratılan ve günümüzde yaklaşık kırk varyantı yazılı kayda alınan yapıt önemli bir yer tutmaktadır. Genel hatlarıyla üç versiyon üzerine kurgulanan türkünün yaratılışı Ortaçağlara kadar dayandırılmasına rağmen, özellikle 19. yüzyılda bazı eklemelerin yapıldığı varsayılmaktadır. Birinci versiyondaki türkülerde Osmanlı sultanı Bulgar prensesle evlenmek ister ve koşul olarak Hristiyanlık dininden vazgeçerek Türklüğü kabul etmesini öne sürer. Diğer versiyondaki yapıtlarda Murat Mara'yı olduğu gibi kabul ederken, üçüncüsünde Bulgar prensese pek seçenek bırakmayan sert ve acımasız bir hükümdar kimliğiyle karşımıza çıkar.

Anahtar Kelimeler

Bulgar Halk Türküleri, Birinci Murat, Mara.

ABSTRACT

The ballad about the marriage of the second Bulgarian State's last tsar Ivan Sisman's sister Mara with the Ottoman sultan Murat the First has approximately forty written variants and has a significant place among historical Bulgarian folk songs. Although the song, which is mainly composed of three versions with general features, is thought to be created in the Middle Ages; it is assumed that some additions were done especially in nineteenth century. In the first version of the song, the Ottoman sultan wants to marry Bulgarian princess only if she leaves Christianity and consent to be Turkish. Although Murat accepts Mara as she is in the other versions, in the third one we see him as a rough and merciless sovereign who does not let any choice to Bulgarian princess.

Key Words

Bulgarian folk songs, Murat the first, Mara.

Tarihsel Bulgar halk türküleri arasında Bulgar çarı İvan-Aleksandr'ın (1331–1371) Yahudi asıllı ikinci eşi Teodora veya Sara'dan doğan ve aynı zamanda İkinci Bulgar Devletinin (1186–1396) son hükümdarı İvan Şişman'ın (1371-1395) kız kardeşi olan prenses Kera-Tamara, Keratamar, Marya Thamara veya kısaca Mara'nın 1370'li yılların başında Osmanlı sultanı Birinci Murat Hüdavendigar ile zorunlu evliliği üzerine yaratılan yapıt önemli bir yer tutmaktadır. Doğu Bulgaristan

kaynaklı olduğu konusunda görüş ayrılıkları bulunmayan türkünün çeşitli dönemlerde ülkenin çok farklı yörelerinden yazılı kayda geçirilen yaklaşık kırk varyantı bilinmektedir. Genel olarak yaratılışı Ortaçağlara kadar dayandırılan yapıtın bazı varyantlarındaki yoğun politik ve ideolojik öğeler, halk yaratıcılığı araştırmacılarına daha geç tarihlerde, özellikle Bulgar Yeniden Doğuş Çağı olarak tanımlanan ve ulusal bilinç, dil ve kültürün biçimlenmeye başladığı 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın

*Ankara Ü. DTCF Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

80'li yıllarına kadarki zaman diliminde yapılan eklemeler içerebileceğini varsaymalarına olanak sağlar. (Mollov, 1994:130)

Bunun yanı sıra Birinci Murat ile Mara evliliğinden Ortaçağ Bulgar kroniklerinde iki defa söz edildiğini görmekteyiz. Örneğin, *Boril Cetveli* (Borilov sinodikt) olarak adlandırılan kroniğin 14. yüzyıla tarihlendirilen *Palauzov El-yazması*'nda (Palauzov prepis) aşağıdaki satırlara rastlanmaktadır:

Ulu çar İvan-Aleksandır'ın kızı ve ulu Emir Murat'ın eşi Kera-Tamara'nın, ki Murat'a Bulgar halkının kurtuluşu için verilmişti; oraya gidip Ortodoks dinini korumayı başararak kendi soyunun günahlarını üstlenen, dindar ve namusluca yaşadktan sonra huzur içinde teslim ettiği ruhu - ebediyen şad olsun. (İvanov, 1959:248)

15. yüzyılda yazıldığı varsayılan *Anonim Bulgar Kroniği*'nde (Bilgarska anonimna hronika) ise olayın farklı bir ayrıntısına değinilmektedir:

Ve çarlığa Aleksandır oğlu çar İvan Şişman getirildi. O zaman Murat, kız kardeşi çariçe Kera-Tamara'yı kendisine vermesi için Şişman'a elçiler gönderdi ve istememesine rağmen, Şişman kız kardeşini verdi. (İz starata bilgarska literatúra, 1972:204)

Prenses Mara'nın Balkan Yarımadasında hızla yayılan Osmanlı İmparatorluğu sultanıyla evliliğine 18. ve 19. yüzyıllar Bulgar kronik ve tarih çalışmalarında¹ ayrıntılı olarak yer verildiğine tanıklık ederken, bazı günümüz Bulgar tarihçileri bu evliliğin olasılığında kuşku duymaktadır. Örneğin ünlü Osmanlı tarihi uzmanı Vera Mutaşçieva'ya göre bir Müslüman'ın, üstelik galip gelmiş bir hükümdarın, ikinci veya üçüncü eş olarak da olsa, yaşı ilerlemiş ve dul bir kadınla evlenmesi olası değildir ve

dolayısıyla tarihsel Bulgar halk türkülerinde sözü edilen Mara'nın başka bir Güney Slav prensesi olduğunu savunur. (Mutaşçieva, 1992:42) Sırbistan despotu Georgi Brankoviç'in kızı 1433'te büyük bir çeyizle İkinci Murat'a (1421-1451) verilir (Öztürk 2002:38) ve tarih kaynaklarının da kuşku doğurmayacak bir biçimde kanıtlandığı bu evlilikten sonra Sırp prenses yaşamını yitirinceye kadar Ortodoks dinini koruyabilmeyi başarmanın ötesinde Aynaroz (Hagion Oros, Sveta gora) Yarımadasındaki Ortodoks manastırlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Mutaşçieva'ya göre Bulgar halk yaratıcısı ad, olay ve tarihi gerçekleri karıştırarak, çarpıtarak veya bilinçli olarak kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak Balkan Hristiyanlığının koruyucusu misyonunu üstlenen Mara Brankoviç'e borçlu olduğu saygı ve yüceltilişle İvan Şişman'ın kız kardeşini ödüllendirmektedir. Buna benzer sav ve yorumların başka araştırmacılar tarafından da öne sürüldüğünü ve paylaşıldığını görürüz. Ancak Sırp ve diğer Balkan halklarının yaratıcılığında Mara olayını konu edinen böyle bir türkü örneğine rastlanmaması (Polenakovih, 1961:187) bu yapıtta adı geçenin Bulgar prensesten başkası olmadığını kabul etmemizi sağlamaktadır. Bu evlilikle Mara bir bakıma kendini kurban ederek Bulgar topraklarının bütünüyle Osmanlı egemenliğine geçmesini çeyrek yüzyıl kadar geciktirmiş olur. Bundan dolayı halkın gözünde yücelerek adeta azizeliğe erişen Mara'nın başkent Veliko Tırnovo'dan ayrılışı yürek dağlayıcı sahnelere neden olur. Ortaçağ Bulgar tarih bilimcileri arasında bu evliliğin nasıl yorumlanması gerektiğiyle ilgili tartışmalar devam etmektedir. Sözü edilen evliliğin bir boyun eğme ve Osmanlı'ya bağımlılığı koşulsuz kabul etme anlamında algı-

lanması gerektiğini savunanlar (Nikov 1928:64, Bojilov 1985:82) olduğu gibi, bunun Bulgar çarı İvan Şişman ile Birinci Murat arasında varılan politik birliğin diplomatik bir ifadesi biçiminde yorumlanmasının daha doğru olacağını öne sürenler de vardır. (Balasçev 1901:73)

Prenses Mara'nın Birinci Murat Hüdavidigar ile evliliğine çeşitli dönemlerde bazı Bulgar yazar ve şairlerin de eğildiğine tanık oluruz. Özellikle ulusal şair İvan Vazov (1850–1921) Ortaçağ Bulgar tarihi üzerine yoğunlaştığı 20. yüzyıl başlarında, İkinci Bulgar Devleti'nin bağımsızlığını yitirerek Osmanlı egemenliği altına girmesinin ana nedenleri arasında yazgısal unsurlar bulma ve ortaya çıkarma kaygısı ve arzusu içinde Yahudi asıllı Sara ve kızı Mara'ya tarihsel sorumluluklar yükler. Örneğin, *İvan-Aleksandır* başlıklı uzun öyküsünde "Kim bilir Beyazıd'ı doğuran Mara olmasaydı, çarlığın ve başkent Tırnova'nın yazgısı başka olmaz mıydı?" sorusunu yöneltirken, *Tsarevets Söylenceleri* (Legendi kray Tsarevets) başlığı altında derlediği şiirlerinde kötü yazgılı Mara'yı, daha sonra bütün Bulgaristan'ı egemenliği altına alacak olan "acımasız Yıldırım Beyazıd'ı doğuran nazik anne" olarak yorumlayacaktır. (Vazov, 1976:354) Mara'yı Yıldırım Beyazıd'ın (1389–1402) annesi olarak algılayan yaratıcı, İkinci Bulgar Devleti'nin yıkılışına antik Troia örneğinde olduğu gibi bir uğursuz kadının neden olduğunu savunarak ulusal tarihine romantik gizemlilik ve fatalite yüklemek istediği açıkça sezilmektedir.

Tarihsel içerikli olanların dışında, Birinci Murat'ın Bulgar ayinsel ve yiğitlik halk türkülerinde de konu edildiğini görürüz. Örneğin, bir ayinsel türküde Murat'ın 'dümdüz avlusunda' ucu gök-

yüzüne değen, dalları yerde sürünen, altın yapraklı, inci çiçekli mucizevi bir ağaç yetişmektedir. Meryemana'nın gönderdiği güvercin kılığındaki meleklerle Murat bir dal vermeyi reddedince bunlar bütün ağacı kökleyerek Osmanlı sultanını cezalandırırlar. Bir yiğitlik türküsü örneğinde ise, Murat Hristiyanlığın yayılmasından kaygı duymaktadır ve bu süreci önüne geçmek için Aynaroz papazlarına İncil, haç gibi kilise ayinlerinin kutsal simgelerini kendisine göndermeleri için mektup yazar. Papazların yakarışları karşısında Tanrı Aziz Nikolay aracılığıyla Murat'ın ordusunu denizin ortasında dondurur. Bunun karşısında Murat Hristiyanlığa zarar getirecek girişimlerde bulunmayacağı sözünü verir ve Aynaroz manastırları ile Aziz Nikolay'a hazineler bağışlayarak buzların kucağından kurtulur. Sözü edilen yapıtlarda Osmanlı sultanı kurnazlığı ve sivri akıllılığı, bazen de girişkenliği ve kahramanlığıyla kendi topraklarını, sınırlarını ve dinini koruma kaygısıyla hareket eden bir 'öteki', 'öbürü' olarak gösterilir. (Mollov, 1994:130)

Konumuzla ilgili türkünün Bulgaristan'ın farklı coğrafi bölgelerinden – Sofya'dan Stara Zagora'ya (Eski Zağara), Zlatograd'dan (Daridere) Veliko Tırnovo'ya (Tırnova), Gabrovo'dan (Gabrova) Razgrad'a (Hezargrad) kadar - kayda alınmış olması onun yaygınlığını kanıtlamaktadır. Murat ile Mara tarihsel halk türküsünün yazılı ilk kaydına 1846 yılında İvan Bogorov'un (1820–1892) redaktörlüğünde Leipzig'de yayınlanmaya başlanan ilk Bulgar gazetesi niteliğindeki *Bulgar Kartalı*'nın (Bulgarski orel) birinci sayısında rastlamaktayız. Daha sonraki yıllarda farklı halk yaratıcılığı derlemelerinde yayımlanan onlarca varyantı Bulgar Yeniden Doğuş Çağı araştırmacısı ve yazar Nikola Naçov

(1859–1940) bir araya toplayarak yorumlamaya çalışır. (Naçov 1925:1)

Halk yaratıcısı açısından, sözü edilen evliliğin gerçekleşip gerçekleşmemesi değil, Mara'nın tüm dayatma ve olumsuz koşullara rağmen dinini koruyabilmiş olması önem ve değer taşımaktadır. Bundan dolayı Mara "*soy ve vatana bağlılığın*" (Dinekov, 1980:554) simgesi haline dönüşür.

Murat ile Mara türküsünün genel hatlarıyla üç versiyon üzerine kurgulandığını görürüz. En çok varyantı içeren birinci versiyonda Osmanlı sultanı prenses olarak değil, güzel bir Bulgar kızı kimliğiyle karşımıza çıkan Mara ile evlenmek ister, ancak koşul olarak Hristiyanlık dininden vazgeçmesini ve Türklüğü kabul etmesini öne sürer. Bu evlilik sonucunda Mara "*beyaz Türk kadını, nazlım hanım*" olacaktır. Ayrıca bu birlikteliğin kızın henüz "*genç yaşındayken, güzelliğini kaybetmemişken, acemi ve akli başında değilken*" gerçekleşmesini isteyen Murat'ın söylem ve eylemlerinde bir acelecilik, zaman kaybetmeme arzusu sezilir.

Dininden vazgeçmesi ve evlenmeleri karşılığında Murat Mara'ya çok rahat ve şaşaalı bir yaşam vaadinde bulunur – bir sultan eşi olarak "*yüksek çardaklarda kalın döşek üzerine oturacak, erkek oğullarını büyütecek, beyaz ipek eğirecek, sarı altınlar, tane tane inciler dizecek*" ve diğer Bulgar kız ve kadınların gün boyu kızgın sığağın altında toprak karıştırma- larını, omuzlarında oraklar, kucaklarında çocuklarla tarlalara gidip gelmelerini izleyecektir. Burada çalışkan, doğurgan, devingen Bulgar (Hristiyan, Batılı) kadın ve Doğuya özgü durağanlık içinde, gölgeli ve kapalı uzamda betimlenen Türk hanımının bir karşıtlık oluşturduğu dikkatimizi çekmektedir.

Kendisine yapılan bu baş döndürü-

cü öneriler karşısında Mara, genellikle zaman kazanmak kaygısıyla kararını birilerine danıştıktan sonra verebileceğini söyler. Bazen başvurduğu kişi yaşlı annesi veya üvey annesi, dayısı olarak gösterilen Krali Marko² veya Selanik piskoposu kimliğindeki ağabeyidir. Danışılan kişiler Mara'ya sultandan asla kabul edemeyeceği şeyler istemesini öğütlerler. Örneğin, bazı varyantlarda Bulgar kızı Ayasofya'nın da bulunduğu İstanbul'un yarısını, kiliseye çevirmesi için Edirne Selimiye Camisini³ sürüleriyle ve genç çobanlarıyla beraber büyük bir dağ, Edirne Uzun Çarşısı, anahtarlarıyla Galata mahallesini, deniz kenarı ve Tuna boyundaki şehirleri, Ortaçağda yer altı zenginlikleriyle ünlenen Novo birdo ve Kratovo⁴ kasabalarını, İstanbul Kapalı Çarşısı... kendisine verilmesi koşulunu öne sürer. Bunun yanı sıra taşınmazların dışına çıkılarak Murat'tan geleneksel yaşamından tavizler vermesi – örneğin, kırmızı şarap içmesi, her türlü yemek yemesi (domuz etine göndermede bulunulduğu anlaşılır), hatta daha ileri gidilerek reayayı serbest bırakması istenir. Bu noktada dini inançların yeme ve içme geleneklerine getirdiği bazı kısıtlamalardan kaynaklanan bir başka Batı-Doğu karşıtlığının vurgulandığına tanıklık ederiz.

Murat'ın tutumuna gelince, dinini değiştirerek Türklüğü kabul ettikten sonra evlenmeyi düşündüğü kadın uğruna İstanbul'un sadece yarısını değil, gümüş kandillikleriyle beraber diğer camilerin tamamını vermeye hazırdır, ancak Mara yeniden kiliseye dönüştürmeyi tasarladığı Ayasofya'da diretir. Osmanlı sultanı açısından sözü edilen tapınağın verilmesi söz konusu dahi olamaz - "*başımı veririm, ama Ayasofya'yı asla.*" Bazı varyantlarda ise kendine kalsa bütün bunları verebileceğini, ama üzerine gele-

cek derviş ve mollalara karşı koymakta zorlanacağı kaygısından dolayı çekindiğini itiraf eder.

İncelediğimiz birinci versiyonun bazı örneklerinde Murat bütün bu ayrıcalıkları Mara'ya doğrudan kendisi önerir, hatta haraç toplaması için Ulah ve Boğdan'ı da vermeye hazır olduğunu belirtir. Ancak o zaman Mara daha ileri giderek "mühürlü yüzük", "vezirlik", "sultanlık" makamlarının da kendisine bağlanmasını ister. Geleneklerine bağlı, tarih önünde sorumluluk taşıyan bir hükümdar olarak gösterilen Murat'ın bunları vermesi olası değildir:

Devletim baba yadigârı, vezirliğim dede mirasıdır.

Bazen Mara sonsuz isteklerinin gerçek nedenlerini açıklamaktan çekinmez – "annem, camileri yıkıp kilise yaptırmanı istiyor, çünkü bizim yasalarımız Bulgar kadınının camiye girmesine izin vermiyor." Buna karşılık olarak Murat, bizim dinimiz de cami yıkılarak kilise yapılmasını hoş görmüyor yanıtını verir. Bazen de Mara öne sürdüğü tüm bu koşulların birer bahane olduğunu itiraf eder – o hiçbir zaman, ne pahasına olursa olsun dinini değiştirmeyecek, ondan vazgeçmeyecektir:

*Bre enayi Türkler,
hiç ben dinimden vazgeçer miyim,
hiç ben Türk hanımı olur muyum?*

Burada Doğu-Batı karşıtlığının cami ve kilise ekseninde olduğu görülür, her iki taraf dinlerinin üstünlüğünü kanıtlama kaygısıyla karşısındakini kendine çekmek ister. Sözü edilen versiyon üzerine kurulu varyantlarda bu istekler karşısında kalan Murat çaresizlik içinde betimlenir ve Mara'ya akıl verenlere lanet okumaktan – "dili kurusun", "mezarı çöksün" – başka bir şey yapamaz.

Konumuzla ilgili halk türküsünde Doğu-Batı karşıtlığının bir başka boyutu

gündelik ve geleneksel yaşam biçimlerinde gözlemlenmektedir. Mara, Doğulu yaşam tarzına uyum sağlayamayacağını açıkça belirtir. Bundan dolayı Murat'la evlenmeyi kabul etmemesinin ana nedeni olarak kültürel ve sosyal yaşam anlayışından kaynaklanan farklılıkları öne sürdüğü görülür:

*Ben çardakta oturamam,
altın gerdanlık dizemem,
ben sabah erken kalkmam
sana kahve yapmaya,
ben hür yaşamayı severim.*

Sadece üç varyantla örneklenen ikinci versiyonda Murat din değiştirmeyi bir koşul olarak öne sürmerek Bulgar prensesi olduğu gibi kabul etme durumuna gelmiştir.

*Al beni, güzel Mara -
iki dine inanacağız,
iki çeşit yemek pişireceğiz -
bana Türk, sana gavur yemeği.
İki ayrı yerde tapınacağız -
sen kilise, ben camide.*

Bu koşulları kabul eden Mara Murat ile evlenir. Birbirlerinin yaşamlarına karışmayarak ve etkilemeyerek dokuz yıl beraber yaşarlar ve bu birliktelik sonucunda erkek çocukları doğar. Ancak Bulgar halk yaratıcısının gözünde ve anlayışında böyle bir evliliğe kesinlikle yer olamayacağından dolayı, bu hoş görülmez beraberlik cezalandırılmalıdır. Bundan dolayı oğulları normal değil, bedensel özürlü olarak dünyaya gelir, kemiksiz olduğundan yürüyemez ve konuşamaz. Bu anormalliğin düzelmesi için Murat ortak bir dine geçmelerini önerir. Annesine danışan Mara, gençlerin nikah kıymaları, yeni doğanların vaftiz edilmeleri, ölenlerin cenaze törenleri için Murat'ın kilise ve manastırlar yaptırmaması gerektiğini, ancak o zaman çocuklarının iyileşeceğini söyler.

Murat, Türklüğü kabul etmeden ev-

lendiği Mara'dan bir süre sonra niçin dinini değiştirmesi istediğinin gerekçelerini, "iki ayrı dine inanamayız, sen kiliseye, ben camiye gidemeyiz", "reayadan utanıyorum" biçiminde açıklar. Ayrıca türkünün başka bir varyantında okula giden oğullarıyla diğer öğrenciler alay ederler:

*Niçin böbürlenirsin, küçük sultan,
annen soylu olsa her neyse,
ama sen bir gavur kadını oğlusun.*

Yine bu ikinci versiyonun bazı varyantlarında Mara'nın daha ileri giderek bütün camilerin kiliseye dönüştürülmesini istediğini, hatta Murat'a bir an önce Hristiyanlık dinine geçmesini öğütlediğini görürüz.

Burada kilise-cami, Hristiyanlık-İslam karşıtlığı öne çıkar. Her iki taraf kendi dinini yücelterek üstünlüğünü göstermeye ve kanıtlamaya çalışır. Halkın anlayışında bu iki dinin bir arada, özellikle evlilik gibi kutsal bir kurum içinde yaşaması söz konusu olamaz. Taraflar karşılıklı tavizler vererek bu durumu kabullendikleri ve içselleştirdikleri zaman dahi, halk yaratıcısı kendi anlayışı ve çıkarları doğrultusunda cezalandırıcı rolünü üstlenir.

Tarihsel türkünün üçüncü versiyonu 20.yüzyılın 60'lı yıllarında Sofya yakınlarında bulunan köylerde kayda alınan yeni örneklerde ortaya çıktı. (Stoykova, 1963:377) Bunlarda da Mara Hristiyanlık dinini değiştirmeyerek Murat ile evlenir, ancak ikisi erkek, ikisi kız olmak üzere dört çocukları doğduktan sonra reayaya kötü örnek oldukları gerekçesiyle Murat Bulgar kadınından Müslümanlığa geçmesini ister. Osmanlı hükümdarının artık yalvaran, yakaran, olaylara hoşgörülle yaklaşan biri olarak değil, katı ve sert karakterli, acımasız bir tutum içinde olduğuna tanıklık ederiz. Kesinlikle diyaloga yanaşmaz ve

Mara'ya pek seçenek bırakmaz – ya Türklüğü kabul edecektir, ya da boynu vurulacaktır. Ancak kendi soyunda ve dininde kalabilme uğruna Mara yaşamını feda etmeye çoktan hazırdır. Bu versiyonda, korkusuz, gerektiğinde çekinmeden eline bayrağı alarak Osmanlı'ya başkaldıran, her türlü zorluğa katlanmaya hazır Mara daha çok savaşçı ve kahraman kimliğiyle ön plana çıkar:

*Yeşil ormana götür beni
ve orada başımı kes.
Başımın düştüğü yerde
sık bir koru bitsin.
Gözlerimin düştüğü yerden
duru kuyular fişkırsın.
Bedenimin düştüğü yerde
büyük bir manastır kurulsun.*

Yeşil ormana götürülen Mara'nın kesilen başı mucizevi bir biçimde konuşmaya devam eder ve rahibe olabilmeleri için kızlarının manastıra gönderilmesiyle ilgili son arzusunun dile getirir. Mara, dinini koruyabilme ve onda kalabilme adına yaptığı fedakarlıkların gelecek kuşaklar tarafından örnek alınarak devam ettirilmesini ister.

Yeni yorum ve değerlendirilmelere açık olan *Murat ile Mara* tarihsel Bulgar halk türküsünde genelde din eksenli olmak üzere farklı toplumsal yaşam biçimlerinden kaynaklanan Doğu-Batı karşıtlığının bazı belirtilerini görmekteyiz. Mara'nın, ülkesinin büyük bir bölümünü egemenliği altına alan, üstelik karşıt dinden bir sultanla evlenmek zorunda kalması ve her şeye rağmen Hristiyanlığını koruyabilerek huzur içinde ruhunu teslim etmesi, halk yaratıcısının gözünde onu "tarihsel bir kişilikten etnik ve dini öz benliğin odaklandığı simgesel bir ülkü" (Mollov, 1996:134) haline sokarak yüceltir, gelecek kuşaklar tarafından izlenilmesi gereken bir örnek konumuna getirir. Her iki taraf, özellikle Ma-

ra, dinlerinin üstünlüğünü kanıtlamak kaygısı içinde hareket edip karşısındaki etkileyerek kendisine çekmek ister. Bulgar prenses dinini koruyabilme adına yaşamını her an feda edebilecek bir hazırlıklı sergilerken, Osmanlı sultanı Birinci Murat bazen geleneklerine bağlı ve tarihsel sorumluluğunun bilincinde olan soğukkanlı ve hoşgörülü bir devlet yöneticisi, bazen sevdiği kadın uğruna bedeli ağır olabilecek tavizler vermekten çekinmeyen veya çaresizlik içinde kıvranan bir erkek, bazen de sert, kuralcı, acımasız bir hükümdar olarak gösterilir.

NOTLAR

¹ Bkz. İreçek, Konstantin – *İstoriya na bulgariite*, 1929, Sofya.

² Güney Slavların epik halk türkülerinde sıkça adı geçen ve abartılı özelliklerle bezenen bir kahraman.

³ Tarihsel halk türkülerine özgü bir anakronizm örneği.

⁴ Günümüzde Makedonya Cumhuriyeti sınırları içinde bulunurlar.

KAYNAKÇA

İvanov, Yordan; 1959, *Bulgarските народни песни*, Sofya.

Hristomatiya po bulgarska folkloristika; 1977, Sofya.

İreçek, Konstantin; 1929, *İstoriya na bulgariite*, Sofya.

Mutaççieva, Vera; 1992, *V syankata na Azिया*, Sofya.

Vazov, İvan; 1976, *İzbrani sıçineniya*, tom 4, Sofya.

Naçov, Nikola; 1920, *Mara, byala bulgarka, v naşıya naroden epos*, Sbornik na BAN, kn. 11, sayfa 1–36, Sofya.

Dinekov, Petır; 1980, *Bulgarски folklor*, Sofya.

Mollov, Todor; *Nyakolko belejki za pesenta Murad i Mara – byala bulgarka*, Sbornik «Almanah VI klas», sayfa 130–135, 1994, Veliko Tirnovo, izdatelstvo «Slovo».

«İz starata bulgarska literatura»; 1972, Sofya.

Pavlov, Plamen; Tyutyundjiev, İvan; 1995, *Bulgarite i osmanskoto zavoevanie (krayat na XIII – sredata na XV v.)*, Veliko Tirnovo, izdatelstvo «Slovo».

Bojilov, İvan; 1985, *Familiyata na Asenevtsi (1186–1460). Genealogiya i prosopografiya*, Sofya.

Nikov, Petır; 1928, *Turskoto zavladıyavane na Bulgariya i sıdbata na poslednite Şişmanovtsi*, İzvestiya na istoričeskoto drujestvo, kn. 17–18, Sofya.

Balasçev, Georgi; 1901, *Novi izvestiya za çerkovnoto vedomstvo na Vidinskata i Sofiyskata eparhii prez pivrite godini na tyahnoto zavladıyavane ot turtsite*, Sbornik za narodni umotvorenıya i knijnina, kn. 8, Sofya.

Stoykova, Stefana; 1963, *Edna neizvestna versiya na narodnata pesen za Murad i Mara*, İzvestiya na Etnografskiya institut i muzey, kn. 6, sayfa 377–382, Sofya.

«Bulgarska narodna poeziya i proza»; 1981, t. 3, Sofya.

«Bulgarsko narodno tvorçestvo»; 1961, t. 3, Sofya.

Putilov, Boris; 1962, *Slavyanskaya istoričeskaya ballada*, Moskva-Leningrad.

Romanska, Tsvetana; 1965, *Bulgarskata narodna pesen*, Sofya.

Mevsim, Hüseyin; 2003, *Osmanskiyat sultan Murad I v pesenta za Murad i Mara v bulgarskiya folklor*, «V poiskah 'orientalnogo' na Balkanah», sayfa 114–115, Moskva.

Akgündüz, Ahmet; 2002, *Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem*, «Türkler», 10. cilt, sayfa 315 – 340, Ankara.

Öztürk, Necdet; 2002, *Fetret Devri ve Osmanlı Hakimiyetinin Yeniden Tesisi*, «Türkler», 9. cilt, sayfa 238, Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; 1982, *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt, sayfa 192, Ankara.

Uluçay, Çağtay; 1992, *Harem II*, sayfa 39, Ankara.

Mutaççiev, Petır; Mutaççieva, Vera; 1995, *İstoriya na bulgarskiya narod*, sayfa 325, Sofya.

Kurat, Akdes Nimet; 1965, *Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri*, Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı 4–5, sayfa 183–190, Ankara.